

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2024.1.27>

Терещенко О. О.

аспірантка кафедри загальної психології і психологічного консультування
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

e-mail: tereschenko.oo@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7421-0890

Researcher ID: KLC-4077-2024

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ МОДЕЛІ ПЕРЕДАЧІ ТРАНСГЕНЕРАЦІЙНОГО ТРАВМАТИЧНОГО ДОСВІДУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД

У статті розглянуто сучасні підходи до визначення трансгенераційної травми та проаналізовано теоретико-методологічні моделі передачі трансгенераційного травматичного досвіду другому та наступним поколінням. Перші дослідження, присвячені впливу подій Другої світової війни на наступні покоління, розпочалися наприкінці 60-х років, більш масштабно тема розроблялася після 90-х років, коли було остаточно доведено, що нащадки людей, які пережили масовий чи індивідуальний травматичний досвід, можуть відчувати його наслідки в сьогоденні. Розуміння шляхів передачі трансгенераційного досвіду є важливим складником упровадження нових моделей психологічної допомоги всім, хто її потребує, зокрема постраждалим від військових дій, які відбуваються в Україні. Також стаття акцентує увагу на важливості подальшого вивчення цієї проблеми та необхідності адаптації існуючих моделей до сучасних умов.

Ключові слова: колективна травма, трансгенераційна травма, психодинамічний підхід, психологічна травма, сімейна система.

Постановка проблеми. Концепція трансгенераційної передачі травми стала ключовою для опису того, як травматична подія, особисто пережита одним поколінням (наприклад, тими, хто пережив війну, геноцид тощо), може вплинути на психічне здоров'я їхніх нащадків. Натепер існує понад 500 [6] опублікованих статей щодо дослідження досвіду сімей, які пережили Голокост, але кроскультуральний аспект проблеми вивчення впливу історичних і культурних подій в історії кожної нації залишається актуальним. Згідно із сучасними теоріями трансгенераційної передачі травми, після травматичних подій у третьому поколінні підвищується ризик нових травм. Більшість українців є саме третім повоєнним поколінням із 1939–1954 рр., яке вимушено в один часовий проміжок стикатися з необхідністю одночасного проживання та рефлексії наслідків минулих подій і травми, спричиненої російською агресією, що розпочалась у 2014 р.

Вивчення проблеми трансгенераційної передачі травматичного досвіду є предметом дослідження таких західних учених, як N. Abraham, M. Torok, V. Volkan, Y. Danieli, R. Yehuda, N. Kellermann, A. Schutzenberger, M. Apprey, H. Faimberg,

S. Grand, J. Salberg. Аналізу наслідків психологічної травматизації нащадків історичних подій присвячені роботи таких українських учених, як О. Кісь, В. Огієнко, П. Горностаєв, Г. Касьянов, Л. Засекіна, А. Маслюк, В. Горбунова, В. Климчук, Л. Чорна, О. Яремчук, Т. Гордовська.

Нині дослідженню шляхів, за допомогою яких ті, що вижили, передають травматичні переживання своїм нащадкам, як вони відтворюються й інтерпретуються впродовж життя наступних поколінь, приділено не досить уваги. Для створення підґрунтя для подальших досліджень у цій галузі постає необхідність аналізу наявних теоретико-методологічних моделей передачі трансгенераційного досвіду

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція трансгенераційної передачі травми в сучасному розумінні цього терміна була сформульована в 1966 р. канадськими клініцистами V. Rakoff, J. Sigal, N. Epstein. Вони виявили та довели, що наслідки перебування батьків у концентраційних таборах проявляються у психологічних дисфункціях майбутніх поколінь [22; 23]. Майже 60 років продовжується дослідження феномену трансгенераційної передачі травми, зокрема в рамках суміжних наукових дисциплін розглядаються різні аспекти, пов'язані з поняттям трансгенераційної травми та її передачею [3; 6].

Як зазначив Е. Коґ, зважаючи на те, що травматичний досвід колективу охоплює компоненти як колективної (спільної), так і особистої (індивідуальної) травми, під час проведення дослідження чи терапії треба брати до уваги багато вимірів цієї травми: це і особиста травма індивіда, і спільний травматичний досвід, що виникає у груп індивідів у колективі, і загальна травма колективу як єдиного цілого [19].

Індивідуальна травма, за визначенням Т. Гордовської, «це результат події, низки подій або набору обставин, які переживає окрема людина, які фізично або емоційно шкідливі чи загрозливі і які мають тривалі несприятливі наслідки для функціонування особи та її фізичного, соціального, емоційного чи духовного благополуччя» [1, с. 8]. G. Fischer і F. Riedesser визначають психологічну травму як «вітальне переживання дисбалансу між загрозливими обставинами й індивідуальними можливостями їх побороти, який супроводжується почуттям безпорадності та незахищеності та спричиняє тривале потрясіння в розумінні себе та світу» [12, с. 145]. За П. Горностаєв, міжпоколінна (трансгенераційна, інтергенераційна) травма – це «травма, яка передається з першого покоління тих, хто пережив травмування, до другого та наступних поколінь нащадків через складні механізми посттравматичного стресового розладу» [2, с. 218]. За У. Danieli, трансгенераційна передача травми належить до явища, яке пояснює, як наслідки травматичної події, що пережили батьки, негативно впливають на їхніх нащадків значним чином, включаючи прямі симптоми травми та підвищену вразливість до психопатології [10].

Уважається, що травматичний досвід передається як шляхом прямої та специфічної передачі (психічний синдром у батьків безпосередньо призводить до

такого ж синдрому в дитини), так і шляхом «опосередкованої та загальної» передачі (розлад у батьків робить їх нездатними виконувати свої функції, що призводить до загального відчуття депривації в дитини) [17]. J. Atkinson визначає історичну травму як суб'єктивне переживання та запам'ятовування подій у свідомості індивіда та в житті спільноти, яке передається в циклічних процесах від дорослих до дітей як колективні, емоційні та психологічні травми. Наслідки історичної травми посилюються внаслідок тривалого чи такого, що посилюється, стресу, наприклад, пов'язаного із втратами, чи вторинної травматизації, коли діти стають свідками наслідків початкової травми, яку зазнав батько або інший член сім'ї [4].

Мета дослідження. На основі аналізу сучасних наукових джерел розкрити психологічний зміст поняття трансгенераційної травми й описати основні моделі її передачі від покоління до покоління.

Виклад основного матеріалу дослідження. П. Горностаєв виділяє трансгенераційну передачу травматичного досвіду як один із головних механізмів, за допомогою яких утворюється та поширюється колективна травма. Через цей механізм досвід, який залишився неопрацьований унаслідок відсутності можливості це зробити, «делегується» наступним поколінням, які не мали фізичної взаємодії з первинною травматичною подією [2].

Різні автори, як-от Т. Вакó, К. Зана, Г. Хіршбергер, Д. МакНаллі, В. Волкан, розглядають внутрішньогенераційну передачу травми як механізм адаптації чи виживання, за допомогою якого нащадки тих, хто вижив, можуть бути заздалегідь інформовані та підготовлені до небезпеки. Досвід зіткнення зі смертю вчить людей необхідності пильності й уваги до загроз, щоб уникнути повторення ситуації. Цю динаміку адаптивної реакції на загрозовий стимул легко набути, але вона надстійка до змін. Такі ж механізми діють і для захисту виживання групи, підтримуючи підвищену та тривалу пильність до чужих груп, які становили загрозу для групи в минулому [5; 16; 21; 24].

Шаблони подолання й адаптації передаються майбутнім поколінням і можуть бути інтегровані як частина культури, релігії та норм, через спілкування у формі усної традиції, ритуали та церемонії та неусвідомлено [18]. Хоча в контексті трансгенераційної травми та її впливу саме сім'я є носієм усвідомлених і неусвідомлених цінностей, міфів, фантазій і вірувань, саме культурними традиціями визначається роль сім'ї як засобу їх передачі, культура є окремим і важливим чинником, саме вона та колективний вимір передбачає вплив важливих історичних подій, які пережила група [11].

У теоретичному аспекті механізм трансгенераційної передачі травми представлений декількома моделями. Модель передачі трансгенераційної травми N. Kellermann містить чотири елементи: психодинамічний (передача через несвідомі, витіснені батьківські емоції); соціокультурний (передача через батьківство, рольові моделі та неадекватну батьківську поведінку); вплив сімейних систем

(сім'ї постраждалих характеризуються обмеженими контактами за межами спільноти постраждалих) і біологічний (спадкова вразливість до посттравматичного стресового розладу з конкретними пом'якшувальними чи обтяжувальними обставинами). Хоча способи передачі зосереджені суто в сімейному середовищі, N. Kellermann наголошує, що жоден із них сам собою не може спричинити травматичний ефект, процес передачі травми треба розглядати комплексно [17].

У дослідженні D. Hanna, присвяченому вивченню трансгенераційного впливу «Лихоліття» на молодь у Північній Ірландії, представлено чотири основні шляхи, через які травма може передаватися через покоління: вплив біологічних чинників на процес передачі травми від покоління до покоління, передача через ідентифікацію з батьками та їхніми травмами, передача через комунікацію та передачу наративів щодо травматичної події та передача травми внаслідок порушення нормальної сімейної взаємодії, зокрема й у сфері вербальної комунікації. У своєму дослідженні вона стверджує, що спадщина травми одного покоління передається до іншого через нездатність більшої групи з першого покоління оплакувати свої втрати та приниження [15].

K. Weingarten також описує чотири потенційні механізми, через які передається травма. Перші три схожі з тими, які називали D. Hanna та N. Kellermann: біологічні механізми; психологічні механізми (посилання на досвід тих, про кого піклувалися травмовані опікуни) та сімейні механізми (як-от проблема мовчання в сімейному оточенні). Окремо виділено четвертий, «суспільний механізм», який стосується мовчання спільнот, що зазнали насильства, і корелює із сімейними правилами щодо того, що дозволено і що заборонено говорити про минуле. Спираючись на цю модель, він припускав, що існує зв'язок між мовчанням на індивідуальному, сімейному та національному рівнях [25].

Автори, які проводили свої дослідження в рамках психодинамічного підходу, пояснювали модель передачі трансгенераційного досвіду через механізми психологічного перенесення як на свідомому, так і на несвідомому рівнях шляхом злиття з батьками та сталої емоційної прив'язаності до сім'ї [13; 14; 20].

Мультидисциплінарна інтегративна модель трансгенераційної передачі Y. Danieli описує природу переживання травми та способи адаптації до її наслідків. Головні особливості її моделі – це фокусованість на ідентичності, багатовимірність травми, наявність змови замовчування та фіксованості на травмі. Феноменологія й етіологія травм, що поширюють свій вплив на декілька поколінь, складні, існує принаймні три внутрішньосімейні компоненти: травма батьків, її параметри та власне ставлення до неї нащадка; характер і ступінь змови мовчання навколо травми та її наслідків; стилі посттравмової адаптації батьків [7; 11]. Дана модель ураховує одночасний прямий і непрямий (через адаптаційні стилі батьків) вплив сімейної історії та сімейного оточення на дитину. Під сімейною історією мається на увазі вік батьків під час травматичної події, характер досвіду, який вони отримали під час неї і після її завершення. Під сімейним оточенням

маються на увазі характеристики соціального середовища, у якому опинилися батьки після завершення травматичної події, конфігурація родини, наявність підтримки всередині родини та здатність підтримувати зв'язок поколінь і зберегти свою ідентичність [8; 9].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз сучасної наукової літератури щодо моделей передачі трансгенераційного травматичного досвіду дозволив нам зробити такі висновки. Існує декілька панівних моделей передачі травматичного досвіду через покоління, у кожній із яких виділяються різні компоненти: біологічний, соціокультурний, психодинамічний, сімейний тощо. Нами виявлено, що в кожній моделі виділяються різні механізми, за допомогою яких відбувається передача травми між поколіннями. Водночас спільним у зазначених теоретичних моделях є те, що ключову роль у процесі формування та передачі трансгенераційної травми відведено мовчанню та замовчуванню, як реакції на жакливі події на рівні суспільства чи індивіда. Отже, мовчання ставало центральною концепцією, процес зцілення від травми має розгортатися навколо реконструкції наративу травми.

Результати теоретичного дослідження також вказують на важливість і актуальність цієї проблеми в сучасному контексті. На наш погляд, проблемі опрацювання трансгенераційної травми на індивідуальному рівні приділено не досить уваги, докладне вивчення цих аспектів може стати темою подальших досліджень.

Список використаних джерел і літератури

1. Гордовська Т.І. Конструкт моральної травми та його концептуальний зміст. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Психологічні науки». 2021. № 4. С. 7–16.
2. Горностай П.П. Психологія колективних травм : монографія. Кропивницький : Імекс-Лтд, 2023. 336 с.
3. Миколайчук М.І. Взаємини батьків з дітьми підліткового віку: роль трансгенераційної передачі сімейного стресу та стилю прив'язаності. *Габітус*. 2022. № 43. С. 72–76.
4. Trauma, transgenerational transfer and effects on community wellbeing / J. Atkinson et al. *Working Together: Aboriginal and Torres Strait Islander Mental Health and Wellbeing Principles and Practice* / Eds. N. Purdie et al. Canberra, 2010. P. 135–144.
5. Bakó T., Zana K. Transgenerational trauma and therapy: the transgenerational atmosphere. New York : Routledge, 2020. 110 p.
6. Chou F., Buchanan M.J. Intergenerational Trauma: A Scoping Review of Cross-Cultural Applications from 1999 to 2019. *Canadian Journal of Counseling and Psychotherapy*. 2021. Vol. 55. № 3. P. 363–395. <https://doi.org/10.47634/cjcp.v55i3.71456>.
7. Multigenerational legacies of trauma: Modeling the what and how of transmission / Y. Danieli et al. *American Journal of Orthopsychiatry*. 2016. № 86 (6). P. 639–651. <https://doi.org/10.1037/ort0000145>.
8. The Danieli Inventory of Multigenerational Legacies of Trauma, Part 1: Survivors' posttrauma adaptational styles in their children's eyes / Y. Danieli et al. *Journal of Psychiatric Research*. 2015. № 68. P. 167–175. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2015.06.011>.
9. The Danieli Inventory of Multigenerational Legacies of Trauma, Part 2: Reparative Adaptation Impacts / Y. Danieli et al. *American Journal of Orthopsychiatry*. 2015. № 85 (3). P. 229–237. <https://doi.org/10.1037/ort0000055>.

10. Danieli Y. International handbook of multigenerational legacies of trauma. New York : Plenum Press, 1998. 733 p.
11. Danieli Y. Assessing trauma across cultures from a multigenerational perspective. *Cross-cultural assessment of psychological trauma and PTSD* / Eds. J.P. Wilson, C.S. Tang. New York : Springer, 2007. P. 65–89.
12. Fischer G., Riedesser F. Lehrbuch der Psychotraumatologie. München : Reinhardt, 2003. 432 p.
13. All My Parents: Professional Transgenerational Trauma in the TA Community / N. Gheorghe et al. *Transactional Analysis Journal*. 2019. № 49 (4). P. 263–278. <https://doi.org/10.1080/03621537.2019.1649847>.
14. Grand S., Salberg J. Trans-Generational Transmission of Trauma. *Social Trauma. An Interdisciplinary Textbook* / Eds. A. Hamburger et al. New York : Springer, 2021. P. 209–215.
15. Young people’s transgenerational issues in Northern Ireland / D. Hanna et al. Belfast: Commission for Victims and Survivors, 2012. 69 p.
16. Hirschberger G. Collective Trauma and the Social Construction of Meaning. *Frontiers in Psychology*. 2018. № 9. Article 1441. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01441>.
17. Kellermann N.P.F. The long-term psychological effects and treatment of holocaust trauma. *Journal of Loss and Trauma*. 2001. Vol. 6. № 3. P. 197–218. <https://doi.org/10.1080/108114401753201660>.
18. Transgenerational Transmission of Trauma across Three Generations of Alevi Kurds / J.I. Kizilhan et al. *International Journal of Environment Resources and Public Health*. 2022. № 19. P. 81. <https://doi.org/10.3390/ijerph19010081>.
19. Koh E. The Healing of Historical Collective Trauma. *Genocide Studies and Prevention*. 2021. Vol. 15. № 1. P. 115–133. <https://doi.org/10.5038/1911-9933.15.1.1776>.
20. Lev-Wiesel R. Intergenerational Transmission of Trauma across Three Generations: A Preliminary Study. *Qualitative Social Work*. 2007. Vol. 6. № 1. P. 75–94. <https://doi.org/10.1177/1473325007074167>.
21. McNally D. Transgenerational trauma: dealing with the past in Northern Ireland. Belfast : WAVE Trauma Centre, 2014. 96 p.
22. Rakoff V.M. Long term effects of the concentration camp experience. *Viewpoints*. 1966. № 1. P. 17–22.
23. Children and families of concentration camp survivors / V. Rakoff et al. *Canadas Mental Health*. 1966. Vol. 14. № 4. P. 24–26.
24. Volkan V. Killing in the name of identity: a study of bloody conflicts. Virginia : Pitchstone publishing, 2012. 310 p.
25. Weingarten K. Witnessing the effects of political violence in families: mechanisms of intergenerational transmission and clinical interventions. *Journal of Marital and Family Therapy*. 2004. Vol. 30. № 1. P. 45–59. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2004.tb01221.x>.

References

1. Hordovska, T.I. (2021). Konstrukt moralnoi travmy ta yoho kontseptualnyi zmist [The construct of moral trauma and its conceptual content]. *Scientific Bulletin of Kherson State University*. Series “Psychological Sciences”, 4, 7–16 [in Ukrainian].
2. Hornostai, P.P. (2023). *Psykhohohiia kolektyvnykh travm: monohrafiia [Psychology of collective traumas: a monograph]*. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD [in Ukrainian].
3. Mykolaichuk, M.I. (2022). Vzaiemyny batkiv z ditmy pidlitkovoho viku: rol transheneratsiinoi peredachi simeinoho stresu ta styliu pryv'язanosti [Parent-adolescent relationships: the role of trans-generation transmission of family stress and attachment style]. *Habitus*, 43, 72–76 [in Ukrainian].

4. Atkinson, J., Nelson J., & Atkinson, C. (2010). Trauma, transgenerational transfer and effects on community wellbeing. In: Purdie, N., Dudgeon, P. & Walker, R. (Ed.); *Working Together: Aboriginal and Torres Strait Islander Mental Health and Wellbeing Principles and Practice*, (p. 135–144). Canberra, ACT: Commonwealth of Australia [in English].
5. Bakó, T., & Zana, K. (2020). *Transgenerational trauma and therapy: the transgenerational atmosphere*. New York : Routledge [in English].
6. Chou, F., & Buchanan, M.J. (2021). Intergenerational Trauma: A Scoping Review of Cross-Cultural Applications from 1999 to 2019. *Canadian Journal of Counselling and Psychotherapy*, 55 (3), 363–395. <https://doi.org/10.47634/cjcp.v55i3.71456> [in English].
7. Danieli, Y., Norris, F.H., & Engdahl, B. (2016). Multigenerational legacies of trauma: Modeling the what and how of transmission. *American Journal of Orthopsychiatry*, 86 (6), 639–651. <https://doi.org/10.1037/ort0000145> [in English].
8. Danieli, Y., Norris, F.H., Lindert, J., Paisner, V., Engdahl, B., & Richter, J. (2015). The Danieli Inventory of Multigenerational Legacies of Trauma, Part 1: Survivors' posttrauma adaptational styles in their children's eyes. *Journal of Psychiatric Research*, 68, 167–175. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2015.06.011> [in English].
9. Danieli, Y., Norris, F.H., Lindert, J., Paisner, V., Kronenberg, S., Engdahl, B., & Richter, J. (2015). The Danieli Inventory of Multigenerational Legacies of Trauma, Part 2: Reparative Adaptational Impacts. *American Journal of Orthopsychiatry*, 85 (3), 229–237. <https://doi.org/10.1037/ort0000055> [in English].
10. Danieli, Y. (Ed.). (1998). *International handbook of multigenerational legacies of trauma*. Plenum Press [in English].
11. Danieli, Y. (2007). Assessing trauma across cultures from a multigenerational perspective. In J.P. Wilson & C.S. Tang (Eds.), *Cross-cultural assessment of psychological trauma and PTSD*, (pp. 65–89). Springer [in English].
12. Fischer, G., & Riedesser, F. (2003). *Lehrbuch der Psychotraumatologie*. München : Reinhardt [in English].
13. Gheorghe, N., Brunke, M., Deaconu, D., Gheorghe, A., & Ionas, L. (2019). All My Parents: Professional Transgenerational Trauma in the TA Community. *Transactional Analysis Journal*, 49 (4), 263–278. <https://doi.org/10.1080/03621537.2019.1649847> [in English].
14. Grand, S., & Salberg, J. (2021). Trans-Generational Transmission of Trauma. In Hamburger, Hancheva & Volkan (Eds.): *Social Trauma. An Interdisciplinary Textbook*, (pp. 209–215). New York: Springer [in English].
15. Hanna, D., Dempster, M., Dyer, K., Lyons, E., & Devaney, L. (2012). *Young people's transgenerational issues in Northern Ireland (A Report for the CVSNI)*. Belfast: QUB, School of Psychology [in English].
16. Hirschberger, G. (2018). Collective Trauma and the Social Construction of Meaning. *Frontiers in Psychology*, (9), Article 1441. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01441> [in English].
17. Kellermann, N.P.F. (2001). The long-term psychological effects and treatment of holocaust trauma. *Journal of Loss and Trauma*, 6 (3), 197–218. <https://doi.org/10.1080/108114401753201660> [in English].
18. Kizilhan, J.I., Noll-Hussong, M., & Wenzel, T. (2022). Transgenerational Transmission of Trauma across Three Generations of Alevi Kurds. *International Journal of Environment Resources and Public Health*, 19, 81. <https://doi.org/10.3390/ijerph19010081> [in English].
19. Koh, E. (2021). The Healing of Historical Collective Trauma. *Genocide Studies and Prevention*, 15 (1), 115–133. <https://doi.org/10.5038/1911-9933.15.1.1776> [in English].
20. Lev-Wiesel, R. (2007). Intergenerational Transmission of Trauma across Three Generations: A Preliminary Study. *Qualitative Social Work*, 6(1), 75–94. <https://doi.org/10.1177/1473325007074167> [in English].

21. McNally, D. (2014). Transgenerational trauma: dealing with the past in Northern Ireland. Retrieved from: <http://www.wavetraumacentre.org.uk/uploads/pdf/1404220890--100105-WAVEtransgenreport.pdf> [in English].
22. Rakoff, V.M. (1966). Long term effects of the concentration camp experience. *Viewpoints*, (1), 17–22 [in English].
23. Rakoff, V., Sigal, J.J., & Epstein, N.B. (1966). Children and families of concentration camp survivors. *Canadas Mental Health*, 14(4), 24–26 [in English].
24. Volkan, V. (2012). *Killing in the name of identity : a study of bloody conflicts*. Virginia: Pitchstone publishin [in English].
25. Weingarten, K. (2004) Witnessing the effects of political violence in families: mechanisms of intergenerational transmission and clinical interventions. *Journal of Marital and Family Therapy*, 30 (1), 45–59. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.2004.tb01221.x> [in English].

Tereshchenko O. O.

Postgraduate Student

Department of General Psychology and Psychological Counseling

Odesa I. I. Mechnikov National University

THEORETICAL-METHODOLOGICAL APPROACH TO MODELS OF TRANSMISSION OF TRANSGENERATIONAL TRAUMATIC EXPERIENCE

This article discusses contemporary approaches to defining transgenerational trauma and analyzes theoretical-methodological models of transmitting transgenerational traumatic experiences to subsequent generations. The first studies devoted to the impact of events of the Second World War on future generations began in the late 1960s. The topic was further developed after the 1990s when it was conclusively proven that descendants of people who experienced mass or individual traumatic experiences could feel its consequences today. Understanding the ways of transmitting transgenerational trauma is an important component for implementing new models of psychological support to all who need it, particularly those affected by military actions taking place in Ukraine. The article also emphasizes the importance of further studying this issue and the need to adapt existing models to modern conditions.

Key words: collective trauma, transgenerational trauma, psychodynamic approach, psychological trauma, family system.